

Koncepcia riadenia a rozvoja Chránenej krajinej oblasti Východne Karpaty.

Vznik a história

Chránená krajinná oblasť (CHKO) Východné Karpaty je územie ležiace na severovýchode Slovenska. Hrebeň Karpát v tejto časti predstavuje nielen prirodzenú štátnu hranicu s Poľskom, ale aj hranicu CHKO Východné Karpaty a veľkoplošných chránených území Magursky Park Narodowy, Jaśliski Park Krajobrazowy a Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy v čom spočíva medzinárodný význam územia CHKO. Z východu má CHKO spoločnú hranicu s Národným parkom Poloniny, pričom táto hranica do roku 2002 neexistovala. Vyhláškou Ministerstva životného prostredia SR č. 530/2001 Z. z. o Chránenej krajinej oblasti Východné Karpaty došlo s účinnosťou od 1. januára 2002 k vymedzeniu nových hraníc CHKO, keď k územiu, ktoré ostalo po osamostatnení Národného parku Poloniny v roku 1997, v okrese Svidník boli pozdĺž hranice s Poľskom pričlenené časti alebo celé katastrálne územia. Takto vymedzená CHKO Východné Karpaty sa v súčasnosti rozprestiera na ploche 25 307,10 ha v častiach okresov Svidník, Stropkov, Snina a celých okresoch Medzilaborce, Humenné, spolu v katastrálnych územiach 29 obcí. Správa CHKO Východné Karpaty je v súčasnosti svojimi kompetenciami viazaná na výmere 156 000 ha. Správa CHKO od roku 2007 sídli vo vlastnej budove v Medzilaborciach.

Koncepcia riadenia a rozvoja Správy CHKO Východné Karpaty

Východiskovým bodom pre fungovanie Správy CHKO v nadchádzajúcom období bude nastavenie celoslovenskej koncepcie ochrany prírody. Reforma správ CHKO a miera právnej subjektivity bude pre správu predstavovať riešenie existenčných otázok. Prvoradé bude posilnenie personálnych kapacít správy, následne riešenie správcovstva/užívania, výkupu pozemkov. Správa CHKO v súčasnosti nevlastní ani nemá v správe žiaden pozemok v chránenom území. Je komplikované a zložité v súčasnosti získať finančné prostriedky na územie, ktoré správa nevlastní a tiež je zložité zabezpečiť manažment formou súhlasov tam, kde je veľká rozdrobenosť vlastníckych vzťahov. Ku strategicky koncepčným zmenám na úrovni CHKO môže dôjsť len vtedy ak budú založené na reálnych a splniteľných krokoch. Východzia pozícia CHKO v súvislosti s transformáciou je podstatne iná, čo sa týka personálneho a materiálového vybavenia v porovnaní s NP a túto skutočnosť je potrebné mať na pamäti. Ďalším strategickým krokom bude riešenie finančnej otázky, teda ako zabezpečiť chod územia a správy ako takej. V súčasnosti je fungovanie správy a napĺňanie plánu hlavných úloh financované zo štátneho rozpočtu. Vo všeobecnosti je financovanie správy realizované na základe plánu verejného obstarávania. Týmto plánom sú riešené drobné nákupy, úhrady faktúr za služby. Finančné prostriedky nie sú každoročne dostupné v požadovanej miere a od to sa odvíja aj plnenie niektorých naliehavých úloh ako napríklad výkon manažmentových opatrení.

Personálne pomery

Správa má v súčasnosti 8 zamestnancov - riaditeľ, technicko-administratívny pracovník, zoológ, botanik, lesník, dendrológ, krajínár a pracovník pre envirovýchovu. V personálnej štruktúre správy doposiaľ nebolo vytvorené miesto strážcu a v tomto si správa drží nepopulárne prvenstvo od svojho vzniku medzi veľkoplošnými chránenými územiami. Povaha, charakter územia ako aj problémy spojené s porušovaním zákona o OP hraničiace s trestnou činnosťou budú do budúca vyžadovať vytvorenie minimálne dvoch miest pre strážcu. Vzhľadom na úlohy ich charakter ako aj ich náročnosť je doplnenie a posilnenie niektorých ďalších odborností na správe priamo žiaduce. Vysoká lesnatosť územia CHKO ako aj vysoké percento zastúpenia lesných biotopov v UEV a CHVÚ si bude vyžadovať prijatie ďalšieho lesníka. Snahy motivovať lesníkov na prechod prírode blízkeho hospodáreniu (PBH) si bude vyžadovať

prípravu relevantných podkladov a rokovanie s vlastníkmi, ale tiež mapovanie lesných biotopov v teréne ako možnosť poskytovania poradenskej činnosti pre vlastníkov lesa. Do budúca je potrebné počítať aj s navýšením miesta na pozícii zoológa a problematiku zoologickej agendy rozdeliť na stavovce a bezstavovce. V posledných rokoch sú nároky na zamestnancov stále vyššie čo do obsahu pri rovnakom počte osôb. Projekty a administratíva s ich plnením spojená je rozdelená na všetkých čiastkovo. Do budúca je potrebné uvažovať s vytvorením miesta projektového manažéra, nakoľko vízia ŠOP SR je založená na realizácii projektov. Týmto by odborní pracovníci boli odbremenení od administratívy k projektom a venovali by sa práci v teréne. Možnosť personálneho posilnenia vidím aj v práci s verejnosťou a školami vo vytvorení pracovného miesta pre informačné stredisko (IS) správy. V súčasnosti IS stredisko neplní svoju funkciu v pravom slova zmysle resp. len po dohode telefonicky alebo osobnom na konkrétny čas. Nájst' vhodných kandidátov na pozície odborných pracovníkov je v regióne severovýchodného Slovenska náročná úloha. Odľahlosť a neperspektívnosť prostredia pre mladého človeka je často demotivujúcim faktorom. Odborníkom sa človek nestane zo dňa na deň. Je to niekoľkoročný proces založený na samoštúdiu ale aj odovzdávaní vedomostí od služobne starších kolegov. Na správe sa v dôsledku uvedených skutočností prejavuje fluktuácia zamestnancov. Pre zaujímavosť len na pozícii lesníka sa v priebehu 10 ročného obdobia vystriedalo 8 lesníkov. Pri personálnej výmene nie je dostatok času na odovzdanie poznatkov a pri tak malom počte zamestnancov sa zmeny odzrkadľujú na kvalite práce. Je nevyhnutné, aby odborný pracovník na sebe aj počas výkonu zamestnania pracoval a preto budem bazírovať na tom, aby mali odborní pracovníci vhodné pracovné prostredie pre výkon svojej profesie. Budem ich podporovať v prípade snahy o doplnenie štúdia.

Majetkové pomery

Správa CHKO sídli vo vlastnej budove, ktorá v rokoch 2004-2007 prešla kompletnou rekonštrukciou. Usporiadanie priestorov v budove bolo vopred dané a zásadné zmeny podľa vlastných predstáv nebolo možné vykonať. Čas ukázal, že niektoré stavebné úpravy v budove by efektívnejšie využili priestor. Veľkým plusom pre správu je informačné stredisko s kapacitou 50 miest využívané na prednášky, besedy ale aj osobné stretnutia s organizáciami a subjektami pri riešení konkrétnych úloh problematiky ochrany prírody. Súčasťou pozemku správy je záhrada s chovnou stanicou a rozlietavacou voliérou pre vtáky.

Chránené územia národnej a európskej siete, manažmenty

V celom území CHKO platí 2. stupeň ochrany v zmysle zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Vo vlastnom území CHKO sa nachádzajú 2 NPR, 5 PR (2 PR na LPF a 3 na PPF) a 2 chránené stromy (CHS). Mimo vlastné územie CHKO je 1 NPR, 6 PR, 1 CHA, 2 PP a 10 CHS. V pôsobnosti Správy CHKO je 41 území európskeho významu z A, B, C a C+ etapy. Chránené vtáčie územie (CHVÚ) Laborecká vrchovina ako jedno z piatich najväčších území na Slovensku svojou výmerou vyše 103 000 ha kopíruje orografický celok s rovnomenným názvom. S účinnosťou od 1. augusta 2021 boli v pôsobnosti Správy CHKO vyhlásené tri Chránené areály Horný tok Chotčianky, Laborec a Horný tok Výravý.

Významnou udalosťou pre Správu CHKO Východné Karpaty bolo v roku 2021 vyhlásenie prírodnej rezervácie Rydošová (88,347 ha) ako časti renominačného projektu (2020), kedy sa PR Rydošová po vyhlásení stala súčasťou Svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO Staré bukové lesy a bukové pralesy Karpát a iných regiónov Európy. V medzinárodnom zápise sú zahrnuté lokality v Nemecku, na Slovensku a na Ukrajine. Táto skutočnosť je pre správu zaväzujúca nakoľko 80 % územia je súčasťou územia CHKO a časť je súčasťou NP Poloniny. Záujmy oboch správ aj vo vzťahu k uvedenej PR bude dôležité zosúladiť. Územie CHKO nemá spracovaný projekt ochrany ani program starostlivosti a nie je spracovaná ani zonácia územia. Programy záchrany pre MCHÚ vyžadujú aktualizáciu. Pre územia Natura je spracovaný ale neschválený Program starostlivosti o CHVÚ

Laborecká vrchovina. Rozpracované boli aj niektoré programy starostlivosti o vybrané UEV. Výkon manažmentových opatrení je realizovaný podľa naliehavosti stavu a predmetu ochrany v tom ktorom území. Častokrát je vykonávaný ako záchranný manažment. Práce v teréne sú realizované svojpomocne pracovníkmi CHKO v spolupráci s dobrovoľníkmi a záujmovými skupinami v regióne. Dôležitosť a nevyhnutnosť manažmentových opatrení je potrebné vysvetliť a zdôvodniť v prvom rade na miestnej úrovni. Aktívnou komunikáciou so zainteresovanými skupinami v regióne je realizácia manažmentov s finančnou podporou udržateľnejšia z dlhodobého hľadiska. V oblasti, kde je nedostatok práce sa výkon praktických manažmentových opatrení cudzími nestretáva s veľkým pochopením miestneho obyvateľstva.

Druhovú ochranu

Druhovú ochranu je často spojená s ochranou rastlinných a živočíšnych druhov. Je riešená na legislatívnej úrovni v zmysle zákona o OP medzi vlastníkom/užívateľom a správou CHKO vo forme upozornenia orgánom OP. Správa vopred osloví konkrétny subjekt a tento je písomne informovaný o výskyte chráneného druhu a biotopu a vhodných manažmentových opatreniach, ktoré sú pre zachovanie na mieste výskytu dôležité. Presné podmienky zachovania druhu a biotopu ako aj faktory ohrozenia sú po vzájomných stretnutiach zainteresovaných subjektov špecifikované v upozornení a následne rozhodnutí orgánu OP. Skúsenosti s uvedeným spôsobom zabezpečovania ochrany druhu a biotopu priamo na mieste mimo CHÚ sú dobré a je potrebné v nich s väčšou intenzitou pre ďalšie lokality pokračovať. Podmienky stanovené v upozornení a rozhodnutí je nevyhnutné v teréne kontrolovať a tiež prehodnocovať ich efektívnosť. Častokrát usmernenie obhospodarovateľa posun termínu kosby, úpravy spôsobu kosby a pasenia postačuje pre zachovanie druhu a biotopu na mieste. Pri náhrade škôd spôsobených chráneným živočíchom bude potrebné prihliadať na trhovú hodnotu strhnutých hospodárskych zvierat a poľovnej zveri a túto sa pri preplácaní snažiť presadiť.

Lesné hospodárstvo, poľnohospodárstvo, vodné toky

Lesné porasty CHKO Východné Karpaty sú situované do tretieho až piateho lesného vegetačného stupňa, dubovo-bukového, bukového a jedľovo-bukového. Takmer celú výmeru porastovej plochy CHKO (19143,42 ha) pokrývajú biotopy európskeho významu. Až 92,01 % tejto lesnej plochy predstavuje najrozšírenejší biotop európskeho významu Ls 5.1 Bukové a jedľovo-bukové kvetnaté lesy. Požiadavky zabezpečujúce ochranu prírody pri využívaní lesných biotopov sa len ťažko darí zapracovávať do Programov starostlivosti o les. Napriek tomu že sú tieto plány jedným z dokumentov ochrany prírody ich realizácia v praxi vedie k plošnej zmene vo vekovej štruktúre porastov, dochádza pri tom ku znižovaniu výmery 80 a viac ročných porastov a ochudobňovaniu prostredia životne dôležitého pre existenciu biotopov a biotopov druhov viazaných na staršie porasty.

V súčasnosti nie je prechod medzi lesom a poľnohospodárskou pôdou jednoznačný a presne ohraničený. Na miestach kde neboli pastviny dlhšie aj 40 rokov využívané, začali postupne zarastať drevinami a krovinami a prechod medzi lesom a poľnohospodárskou pôdou je veľmi pozvoľný a ťažko identifikovateľný. Na iných miestach dochádza až k drastickým zmenám, kedy sú hranice medzi lesom a lúkou udržiavanú umelým spôsobom. Dochádza k ničeniu ekotónu a ochudobneniu prírodného prostredia významného z hľadiska biodiverzity územia. Z vizuálneho hľadiska vzniká pred našimi očami monotónna krajina, a stráca sa mozaikovitosť krajiny pôvodnej.

Prihraničná oblasť s Poľskom predstavuje rozvodnicu Baltského a Čierneho mora. V tejto oblasti pramení väčšina významných tokov, preto strategicky dôležité bude zamerať hospodárenie na podporu vodohospodárskych funkcií lesa.

Turizmus a využívanie krajiny verejnosťou

V súčasnosti miestne obyvateľstvo nevníma turizmus a jeho rozvoj ako potenciálny zdroj obživy. Do veľkej miery možno tento stav odôvodniť chýbajúcou infraštruktúrou. Turistika v oblasti Beskyd nie je pre miestnych turistov z KST Vertepky Medzilaborce neznámym pojmom. Najčastejšou formou poznávania územia je pešia turistika, cykloturistika a v zime bežky. Rozvoj spolupráce miestnych záujmových skupín ako aj realizácia spoločných projektov zameraných na rozvoj infraštruktúry, informovanosti, propagácie o výnimočnosti slovensko - poľského pohraničia môže byť prínosom pre všetky zainteresované strany. Železničná spoločnosť Slovensko (ZSSK) prevádzkuje vlaky na trati Medzilaborce – Łupków – Sanok/Rzeszów a späť. Toto sezónne spojenie, ktoré sa u našich poľských susedov volá „Vojak Švejka“, je zamerané na rozvoj prihraničného turizmu. V meste Medzilaborce a okolí premáva vyhládkový mestský vláčik. Z doterajších skúseností nie sú prírodné hodnoty územia dostatočne propagované resp. sú propagované len kultúrne a historické hodnoty územia. V prevažnej miere je pozornosť návštevníkov zameraná na múzeum Andyho Warhola a Duklianský priesmyk spojený s ťažkými bojmi počas 2. svetovej vojny. Miestni obyvatelia často vnímajú prírodné hodnoty a prírodné prostredie CHKO ako samozrejmosť no pre návštevníka je vnímanie a prežívanie prírodného aglomeráciami a diaľnicou nenarušeného prostredia ako niečo jedinečné. Týmto príkladom som chcela poukázať na možnosť spolupráce nielen so samosprávou a miestnymi skupinami ale aj s OOCR. Potenciál v oblasti rozvoja turizmu a cestovného ruchu je v oblasti rozvíjania sprievodcovstva

Envirovýchova

Ochrana prírody a jej presadzovanie na úrovni miestneho obyvateľstva je dlhodobý proces. Miestne obyvateľstvo vníma prírodné hodnoty a jedinečnosť územia CHKO Východné Karpaty ako niečo samozrejmé. Napriek snahe, nie sú aktivity realizované správou CHKO vnímané vždy pozitívne. Práca so školami je v rámci environmentálnej výchovy realizovaná v priebehu školského roka. Darí sa realizovať opakované niektoré ekovýchové programy. Cieľom v realizácii envirovýchovy bude prepájať osnovy prírodovedných predmetov s procesmi a javmi prebiehajúcimi v prírode zážitkovým vyučovaním. V meste Medzilaborce sú dve základné a jedna stredná škola a frekvencia enviro aktivít je vyššia v 43 km vzdialenom meste Humenné kde je ZŠ a SŠ viacero. Správa CHKO má v meste dobrú strategickú polohu, pri hlavnej ceste vedúcej na štátnu hranicu s Poľskom. Priestor pre prácu s verejnosťou preto vidím počas letnej sezóny a v čase prázdnin kedy by bol permanentne v IS pracovníka v stanovenom čase a poskytoval by informácie o CHKO aj náhodným návštevníkom.

Stratégia rozvoja spolupráce CHKO s relevantnými subjektami v regióne

Vo vlastnom území ale predovšetkým v celom kompetenčnom území CHKO prekrývajúcom sa so sieťou NATURA 2000 pôsobí viacero organizácií ktoré sa priamo ovplyvňujú v súvislosti s využívaním prírodných zdrojov. Je dôležité formou komunikácie a priamych stretnutí so zainteresovanými skupinami v území zlepšiť spoluprácu vlastníkov, užívateľov vo vzťahu k presadzovaniu požiadaviek OP a aplikovaniu ustanovení zákona o OP a k. Komunikácia v súčasnosti nie je dostatočná.

Verejná a štátna správa

Pokračovať v rozvinutej spolupráci s Okresnými úradmi Humenné, Snina, Stropkov, Svidník, Okresným úradom v sídle kraja Prešov odbormi starostlivosti o ŽP a tiež pozemkovými a lesnými pri rozvojových aktivitách v oblasti územných plánov, projektov pozemkových úprav. Komunikovať s SIŽP Košice pri presadzovaní dodržiavania podmienok stanovených v upozorneniach orgánov OP. Rozvíjať spoluprácu na úrovni samospráv v súvislosti s rozvojom turizmu a rozvíjať tiež poradnú činnosť správy CHKO zameranú na dodržiavanie zákona o OP ak.

Výskum a spolupráca s univerzitami , vedeckými inštitúciami a múzeami

Správa CHKO aktívne spolupracuje s viacerými univerzitami a vedeckými inštitúciami na celoslovenskej ale aj medzinárodnej úrovni - UPJŠ Košice, Univerzita veterinárneho lekárstva Košice, TU Zvolen, SAV Bratislava, Ústav ekológie lesa SAV vo Zvolene, Univerzita Hradec Králové - prírodovedecká fakulta, Vihorlatské múzeum v Humennom, Východoslovenské múzeum Košice, Zemplínske múzeum v Michalovciach ako aj Šarišské múzeum v Bardejove. V záujme správy je vytvoriť pre študentov vysokých škôl možnosť absolvovania stáže priamo na Správe CHKO počas štúdia, ako aj možnosť absolventskej praxe. Študenti, ale aj absolventi môžu byť pre správu prínosom pri spracovaní Programov starostlivosti, Programov záchrany. V teréne môžu byť pomocou pri monitoringu veľkých šeliem, alebo realizácii manažmentových opatrení. Prínosom pre správu môžu byť vhodné témy diplomových a dizertačných prác zameraných na konkrétne problémy správy CHKO ako je výskum doposiaľ nepoznaných častí územia so zameraním na živú ale aj neživú zložku prírody.

Medzinárodná spolupráca

V rámci Dohody o spolupráci so Zespolom Karpackich Parkow Krajobrazowych (Dukla) pokračovať v aktívnej spolupráci a hľadať možnosti spolupráce pri čerpaní cezhraničných projektov za účelom ochrany a manažmentu kontaktných chránených území alebo genofondových plôch. Nadviazať opätovne spoluprácu s Magurskim Parkom Narodowym na úrovni Dohody o spolupráci.

Mimovládne organizácie, občianske združenia

Správa má v pláne aj naďalej spolupracovať s mimovládnymi organizáciami výmenou praktických skúsenosti v súvislosti so zabezpečovaním praktickej starostlivosti o biotopy, a biotopy druhov - Daphne - inštitút aplikovanej ekológie, Slovenská ornitologická spoločnosť, Spoločnosť pre ochranu netopierov, Ochrana dravcov na Slovensku (RPS), Bratislavské regionálne združenie (BROZ). V rámci uvedených organizácií už spolupráca prebieha v súvislosti so zabezpečovaním monitoringu a praktickej starostlivosti o druhy ale aj biotopy chránených druhov rastlín a živočíchov. V pláne je pokračovať v spolupráci s Lesoochranárskym zoskupením VLK-Východné Karpaty pri spoločných aktivitách označovania chránených území, ktorými sú vykrývané nedostatočné personálne kapacity Správy CHKO. Cieľom je s uvedenými organizáciami hľadať možnosti financovania aktivít do budúcnosti. Pokračovať tiež v spolupráci s TK Vertepy Medzilaborce pri výkone riadeného manažmentu v MCHÚ, vytýčenia nových turistických trás alebo náučných chodníkov.

Spolupráca s OOCR Horný Zemplín a Horný Šariš už aktívne prebieha formou spoločných aktivít s verejnosťou, účasťou na seminároch, školeniach a workshopoch realizovaných OOCR. Správa CHKO recipročne spracováva pre OOCR podkladov o prírodných hodnotách pôsobnosti CHKO pre propagačné materiály na popularizačnej úrovni pre širokú verejnosť.

V neposlednej miere komunikovať so zástupcami poľovných združení a MO SRZ pri ochrane území a informovať ich o zámeroch a prípadných spoločných aktivitách.

Hospodárske subjekty

Spolupracovať so Štátnymi lesmi SR, OZ Vihorlat s neštátnymi vlastníkmi a užívateľmi lesa, pri príprave spoločných projektov s cieľom posilnenia mimoprodukčných funkcií lesa tak, aby boli zabezpečené záujmy ochrany prírody a zároveň záujmy miestneho obyvateľstva. Aktívna spolupráca s farmármi pri využívaní a tvorbe krajiny - tvorba remízok, stanovišť pre plazy, zachovanie mokradí, nelesná vegetácia, podpora opeľovačov. Aktívna spolupráca s SVP š.p. , OZ Povodie Bodrogu pri ochrane brehových porastov, štrkových lavíc a úpravách vodných tokov – využitie inovatívnych úprav s prihliadnutím na hydrodynamiku vodného toku s čo najmenším narušením okolia.